

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica 13(2019)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.13.14

Arkadiusz Niedziółka

Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ, Polska

Dziedzictwo kulturowo-historyczne obszarów wiejskich Podhala w strategiach rozwoju gmin

Streszczenie

Dziedzictwo kulturowo-historyczne i turystyka kulturowa to ważne czynniki społeczno-ekonomicznego rozwoju obszarów wiejskich Podhala. Region ten posiada atrakcyjne walory antropogeniczne dzięki którym istnieje możliwość uprawiania na Podhalu nie tylko turystyki wypoczynkowej, pieszej górskiej, narciarskiej czy ekoturystyki, ale również turystyki kulturowej będącej formą turystyki poznawczej oraz krajoznawczej. W jej rozwoju, oprócz zabytków architektury, muzeów, skansenów, kultuwowania folkloru, tradycji ważna jest aktywność władz samorządowych.

Problem badawczy postawiony w niniejszym opracowaniu dotyczy analizy walorów kulturowych i elementów dziedzictwa kulturowo-historycznego obszarów wiejskich Podhala zawartych w strategiach rozwoju siedmiu gmin podhalańskich (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Kościelisko, Nowy Targ, Poronin i Szaflary). Atrakcje te są zapisane w silnych i słabych stronach Analiz SWOT. Metodą badawczą były studia dokumentów strategicznych. Aby zrealizować główny cel pracy związany z analizą lokalnych walorów antropogenicznych, w marcu 2018 roku poddano analizie wymienione 2 elementy składowe Analizy SWOT wyszczególnionych gmin. Zostały w nich zapisane różne atrybuty i czynniki bezpośrednio odnoszące się do rozwoju lokalnej turystyki, w tym turystyki kulturowej. Do najważniejszych zaliczono: folklor, zabytki architektury, twórczość ludową oraz produkty regionalne i tradycyjne. Cele pośrednie dotyczyły charakterystyki najważniejszych pojęć związanych z dziedzictwem kulturowo-historycznym. Opisano na podstawie literatury walory kulturowe (antropogeniczne), istotę wartości kulturowych, zdefiniowano pojęcie tradycji i folkloru oraz turystyki kulturowej i wiejskiej turystyki kulturowej.

Cultural and historical heritage in rural areas of Podhale in the strategies of communities development

Abstract

Cultural and historical heritage and cultural tourism are important factors of the socio-economic development of Podhale rural areas. This region has attractive anthropogenic values thanks to which there is the possibility of practicing in Podhale not only leisure tourism, mountain hiking, skiing or ecotourism, but also cultural tourism being a form of cognitive tourism and sightseeing. In its development, apart from architectural monuments, museums, open-air museums, cultivating folklore, tradition, the activity of self-government authorities is important.

The research problem presented in the study concerns the analysis of cultural values and elements of the cultural and historical heritage of Podhale rural areas included in the development strategies of the seven Podhale communes (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Kościelisko, Nowy Targ, Poronin i Szaflary). These attractions are recorded in the strengths and weaknesses of SWOT Analysis. The research method was to study strategic documents. In order to accomplish the main objective of the work related to the analysis of local anthropogenic values, in March 2018 the two components of the SWOT Analysis of the seven specified communities, were analyzed. Various attributes have been store in them and factors directly related to the development of local tourism, including cultural tourism. The most important included: folklore, architectural monuments, folk art and regional and traditional products. Indirect goals concerned the characterization of the most important concepts related to cultural and historical heritage. On the basis of literature, cultural (anthropogenic) values and the essence of cultural values were described, the concept of tradition, folklore, cultural tourism and rural cultural tourism were defined.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowo-historyczne – folklor – wiejska turystyka kulturowa – Podhale

Key words: cultural and historical heritage – folklore – rural cultural tourism – Podhale

Otrzymano: 11.01.2019

Received: 11.01.2019

Zaakceptowano: 05.05.2019

Accepted: 05.05.2019

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Niedziółka, A. (2019). Dziedzictwo kulturowo-historyczne obszarów wiejskich Podhala w strategiach rozwoju gmin. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 13, 190–201, doi: 10.24917/20845456.13.14

Wprowadzenie

Turystyka wiejska to popularna forma aktywnego bądź biernego wypoczynku turystów w Polsce. Jej rozwój determinują głównie walory przyrodnicze, góry, lasy, jeziora, rzeki, a także walory kulturowe, zwane również antropogenicznymi. Do tych drugich można zaliczyć materialne walory kulturowe jak zamki, pałace, dwory, kościoły, cerkwie, muzea czy synagogi oraz niematerialne, np. folklor, obyczaje, dziedzictwo kulturowo-historyczne.

Dziedzictwo kulturowe wsi związane jest z kulturą ludową, a T. Jędrysiak rozumie je jako tę część kultury ludowej, a przede wszystkim sztuki ludowej, która była tworzona na polskiej wsi (Jędrysiak, 2010). Autor dodaje, iż najczęściej w pojęciu tym mieści się spuścizna, zarówno materialna, jak i niematerialna, czyli duchowa, pozostawiona przez przodków dla następnych pokoleń (Jędrysiak, 2010).

Dziedzictwo kulturowo-historyczne i folklor wiejski to bardzo istotne czynniki rozwoju usług turystycznych na wsi. O te walory antropogeniczne należy dbać, trzeba je kultywować oraz chronić. Głównie w gestii władz samorządowych leży zarządzanie lokalnym dziedzictwem, chronienie go oraz popularyzacja. W sposób umiędzynarodowiony władze lokalne muszą podtrzymywać różne tradycje i zwyczaje co oczywiście ma przełożenie także na rozwój wiejskiej turystyki kulturowej. Turyści zwiedzają

muzea, skanseny, dwory, zamki i inne zabytki architektury. Nierzadko, szczególnie w okresie wiosenno-letnim uczestniczą ponadto w imprezach kulturowych odbywających się na wsi.

Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jest wyodrębnioną częścią dyscypliny, zwanej zarządzaniem zasobami kulturowymi. Jej przedmiot stanowi ochrona oraz wykorzystanie dla dobra publicznego dziedzictwa kulturowego, czyli wiążących nas z naszą przeszłością różnorodnych pozostałości i wspomnień, znajdujących się w języku, krajobrazie sztuce, lub w tradycjach (Gutowska, Kobyliński, 2011). Odpowiednie zarządzanie dziedzictwem kulturowym na obszarach wiejskich, przede wszystkim przez samorządy, jest bardzo ważnym czynnikiem determinującym rozwój wiejskiej turystyki kulturowej. Zarządzanie nim wymaga prawidłowego rozpoznania treści oraz zasad funkcjonowania prawa, szczególnie w prawie miejscowym, systemie instytucji państwowych, organizacji służb ochrony zabytków. Dotyczy także refleksji nt. znaczenia i konsekwencji działań związanych z zabytkowymi zasobami gminy oraz wiedzy nt. społecznego zapotrzebowania na dziedzictwo.

Jednym z najbardziej atrakcyjnych pod względem atrakcji i walorów turystycznych wiejskich regionów w naszym kraju jest Podhale. W obrębie Podhala znajdują się dwa miasta: Nowy Targ oraz Zakopane oraz cztery gminy wiejskie należące do powiatu tatrzańskiego (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko i Poronin) i trzy położone w powiecie nowotarskim (Czarny Dunajec, Nowy Targ i Szaflary). Celem opracowania jest analiza walorów kulturowych zawartych w strategii rozwoju tych gmin w ich Analizach SWOT.

Region Podhala, oprócz Tatr, lasów, tatrzańskich jezior to także obszar posiadający wspaniałe zabytki architektury, drewniane kościołki, np. w Dębnie Podhalańskim (Lista UNESCO), Harkłowej, Łopusznej, sanktuarium maryjne na Wiktorówkach czy bardzo znane sanktuarium w Ludźmierzu. Na terenach wiejskich Podhala, szczególnie w powiecie tatrzańskim bardzo mocno kultywuje się góralski folklor, tradycje, zwyczaje oraz różne liczne imprezy kulturowe. Ważną częścią podhalańskiego dziedzictwa kulturowo-historycznego są również góralskie zespoły pieśni i tańca. W grupie elementów dziedzictwa można ponadto wymienić specyficzną regionalną architekturę, tzw. styl zakopiański, zwany również witkiewiczowskim. Istotne jest także dziedzictwo kulinarne Podhala dotyczące głównie różnych produktów tradycyjnych, np. oscypka, bryndzy, kwaśnicy, bundza, zentycy czy redykołki.

Istota dziedzictwa kulturowego i terminów pokrewnych

Dziedzictwo kulturowo-historyczne odnosi się zarówno do walorów kulturowych w sferze materialnej, jak i niematerialnej. Pierwsze związane są z zabytkami architektury oraz muzeami, skansenami, a drugie ze spuścizną duchową, folklorem. Generalnie walory kulturowe, określane w literaturze również jako walory antropogeniczne, dotyczą obiektów i wytworów kultury związanych bezpośrednio z działalnością człowieka. W typologiach różnych autorów walory kulturowe bywają ponadto określane jako walory dóbr kultury, stanowiąc ważną grupę w obrębie walorów krajoznawczych będących celem poznawczym turystów (Ciarkowski, 2011). Do walorów dóbr kultury można zaliczyć: zabytki architektury, budownictwa i urbanistykę, zabytki archeologiczne, zabytki techniki, tradycyjną kulturę ludową, dzieła sztuk

plastycznych oraz inne materialne dokumenty przeszłości (Przybyszewska-Gudelis, Grabiszewski i Iwicki, 1979). Przykłady natomiast zabytków architektury przedstawiają J. Sikora i A. Wartecka-Ważyńska, którzy w grupie tej wymieniają: zamki, pałace, parki dworskie oraz pałacowe określają je jako ważne świadectwo rozwoju (Sikora, Wartecka-Ważyńska, 2013).

Bliskim pojęciem do walorów kulturowych jest pojęcie wartości kulturowe. Stanowią one przedmiot duchowych potrzeb turystycznych. Według A. Kołodziejczyk można je podzielić na sześć grup (Kołodziejczyk, 1979):

- przedmioty, miejsca i zjawiska związane z historią, do których zalicza się zabytki architektoniczne i historyczne oraz miejsca pamięci narodowej,
- sztukę, w tym dzieła sztuki i wyroby rzemiosła artystycznego oraz instytucje gromadzące dobra kultury materialnej, np. muzea i biblioteki,
- zjawiska będące wykładnikiem typu i poziomu współczesnej kultury, takie jak: współczesne osiągnięcia techniczne, gospodarcze i naukowe, instytucje kulturalne, np. kluby, teatry, kawiarnie, wydarzenia kulturalne, np. imprezy, festiwale, organizacja i sposób życia innych grup społecznych, np. wzory zachowań, moda, style,
- kultura ludowa, w tym działalność artystyczna, budownictwo i rzemiosło,
- przyroda jako wartość kulturowa, czyli twory przyrody mające szczególne znaczenie symboliczne,
- elementy zagospodarowania turystycznego, które będą zawierały założone właściwości dóbr kultury, np. wyposażenie bazy turystycznej w urządzenia kulturalne.

Omawiając dziedzictwo kulturowo-historyczne oraz walory antropogeniczne, należy także zdefiniować dwa bliskie im pojęcia: tradycję oraz folklor. Tradycja to przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, przekonań, zasad, wierzeń, sposobów myślenia, odczuwania albo postępowania, wydarzeń z przeszłości traktowanych jako historia (choć niesprawdzonych), umiejętności artystycznych albo rzemieślniczych, itd. (Kopaliński, 1987). Folklor z kolei to część kultury ludowej, istniejąca dzięki słowu mówionemu lub śpiewanemu (np. opowieści, przysłowia, zagadki, pieśni, muzyka, taniec), przy czym słowo to musi mieć wymiar artystyczny. Folklor, który jest twórczością anonimową i zbiorową musi docierać od nadawcy do odbiorcy w sposób bezpośredni bez pomocy środków technicznych (Jędrusiak, 2010).

Wiejska turystyka kulturowa jako istotny rodzaj turystyki na wsi

Omówione w poprzedniej części artykułu walory kulturowe są głównym celem uprawiania turystyki kulturowej. Niezależnie od opcji noclegowej z której korzystają turyści, niezależnie od ich wypoczynku w mieście czy na obszarach wiejskich, w sytuacji zwiedzania przez nich zabytków architektury, podziwiania ekspozycji muzealnych, zwiedzania skansenów albo uczestniczenia w różnych wydarzeniach kulturalnych, np. odpustach, dożynkach, festynach, turyści ci uprawiają turystykę kulturową. Jest ona rodzajem turystyki poznawczej i krajoznawczej a jej motywem przewodnim są walory kulturowe.

W literaturze można znaleźć liczne definicje turystyki kulturowej, a niekiedy pojawia się pojęcie będące jej synonimem – turystyka kulturalna. W *Leksykonie turystyki i krajoznawstwa* autorstwa E. Mazura turystyka kulturalna określona jest jako

„wycieczki do miejsc o wartości artystycznej i historycznej, wizyty w muzeach i galeriach, podróże, których celem jest uczestniczenie w spektaklach artystycznych i innych wydarzeniach kulturalnych” (Mazur, 2000: 62–63). H. Borne oraz A. Doliński twierdzą, że o turystyce kulturalnej można mówić, gdy najważniejszym motywem wyjazdu jest chęć zwiedzenia obiektów kulturalnych takich jak: miejsca historyczne i archeologiczne, zamki, pałace, muzea, galerie, parki i ogrody, obiekty sakralne czy trasy turystyczne związane z określoną tematyką (Borne, Doliński, 1998).

Turystyka kulturowa może być uprawiana w miastach, jak i na terenach wiejskich. Literatura związana z wiejską turystyką kulturową jest bogata i wielu autorów pisze o czynnikach jej rozwoju, głównie o dziedzictwie kulturowo-historycznym, walorach antropogenicznych i folklorze. W wielu pozycjach książkowych i artykułach naukowych można znaleźć definicje wiejskiej turystyki kulturowej. Dla przykładu, A. Mikos von Rohrscheidt określa ją jako „wszystkie przedsięwzięcia o charakterze turystycznym, dla których głównym celem jest miejsce lub obszar mało zurbanizowany, a pierwszorzędnym motywem jej podjęcia jest chęć zapoznania się z żywą kulturą lub relikdami dawnej kultury tego miejsca lub obszaru” (Mikos von Rohrscheidt, 2008: 103).

K. Buczkowska twierdzi, iż celem jej uprawiania jest poznanie dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej wybranego regionu, wsi lub małego miasta, a więc określonej grupy etnicznej bądź narodowej, a czasem kilku grup wspólnie. Autorka przedstawia ponadto elementy składowe dziedzictwa kulturowego i w jego obrębie wymienia: styl budownictwa mieszkalnego, zabytki architektury (sakralnej, przemysłowej, gospodarczej), miejsca pamięci, elementy twórczości ludowej (muzyka, rzemiosło, sztuka, taniec), kuchnię regionalną, tradycję i obrzędy, gwarę, biografie działaczy lokalnych i imprezy masowe o zróżnicowanej tematyce (Buczkowska, 2008).

W Polsce wiejska turystyka kulturowa jest bardzo popularnym segmentem turystyki na obszarach wiejskich. Jej oferta jest bardzo szeroko i obejmuje różne i ciekawe elementy produktu turystycznego. Podobnie jak cytowana powyżej K. Buczkowska, J. Majewski twierdzi, iż oferta kulturowa na wsi dotyczy wielu atrakcji turystycznych, m.in.: zwiedzanie interesujących miejsc i zabytków wiejskich (np. kościołów, skansenów, muzeów, młynów, kuźni, itd.), uczestnictwa w wydarzeniach lokalnych, sakralnych i świeckich (np. odpustach, procesjach, festynach, dożynkach, jarmarkach). Autor dodaje, że turystyka kulturowa na wsi może odnosić się również do obserwacji pracy rzemieślników i twórców ludowych, nauki rękodzieła (np. malarstwa, garncarstwa, kwiaciarstwa, haftu), udziału w imprezach folklorystycznych, poznawania opowieści i legend, obserwacji i nauki sporządzania regionalnych potraw oraz ich degustacji (Majewski, 1997).

Na mocny związek turystyki kulturowej z dziedzictwem kulturowo-historycznym zwraca uwagę P. Różycki. Autor podkreśla jej mocną potrzebę w poznawaniu folkloru, tradycji i zwyczajów w regionach recepcji turystycznej (Różycki, 2006). Z kolei M. Adamska-Poszwa uważa, że w obrębie turystyki kulturowej można wyróżnić kilka jej rodzajów, np.: turystykę etniczną, historyczną, militarną, przemysłową, winiarską, kulinarną czy edukacyjną (Adamska-Poszwa, 2011).

Analiza strategii rozwoju gmin podhalańskich

Wszystkie gminy wiejskie wchodzące w skład powiatu tatrzańskiego, a więc Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko oraz Poronin posiadają aktualne strategie rozwoju. Tabela 1 zawiera silne strony rozwoju turystyki kulturowej w czterech gminach wiejskich powiatu tatrzańskiego zamieszczone w ich strategiach rozwoju, dokładniej w Analizie SWOT w „mocnych stronach” gmin oraz ich „szansach”.

Tab. 1. Walory kulturowe oraz dziedzictwo kulturowo-historyczne zawarte w „silnych stronach” w Analizie SWOT w strategiach rozwoju wiejskich gmin powiatu tatrzańskiego

Gmina	Walory kulturowe w „silnych stronach” w Analizach SWOT
Biały Dunajec	Żywa kultura ludowa, folklor, patriotyzm lokalny – pielęgnowane przez wielopokoleniowe rodziny.
	Duża ilość imprez kulturalnych (np. Dzień Pstrąga czy Parada Gazdowska, Dunajskie Granie, Wybory Nojszarniysyj Górolecki), wysoki poziom uczestnictwa w kulturze.
Bukowina Tatrzańska	Bogactwo i różnorodność (historyczna, kulturowa) dwóch krain: Podhala i Spisza – specyficzny „klimat Pogranicza”.
	Niematerialne dziedzictwo kulturowe, kultywowane przez mieszkańców – żywy folklor i rzemiosło, tradycje, obyczaje, muzyka, gwara, stroje, zespoły regionalne i artystyczne, twórcy ludowi, przysmaki kuchni góralskiej (oscypek, moskol, fizoły, kwaśnica, masconki, itd.)
	Prężnie działające Centrum Kultury w Bukowinie Tatrzańskiej (organizacja imprez, zespoły regionalne, Szkoła Ginących Zawodów – zajęcia z rękodzieła, m.in. z ceramiki, malarstwa na szkle i snycerki. Amatorski Zespół Teatralny im. Józefa Pitoraka)
	Długa tradycja imprez kulturalnych (m.in. przedstawienia teatralne, Góralski Karnawał i Ogólnopolski Przegląd Grup Kolędniczych, Sabałowe Bajania organizowane od 1967 roku), duża liczba uczestników imprez kulturalnych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców (najwyższa wśród gmin powiatu tatrzańskiego).
	Dwa oddziały Muzeum Tatrzańskiego im. dr Tytusa Chałubińskiego na terenie Gminy Bukowina Tatrzańska: Zagroda Korkoszów w Czarnej Górze oraz Zagroda Sołtysów w Jurgowie.
	Materialne dziedzictwo kulturowe, m.in. drewniane pensjonaty z okresu międzywojennego, wybudowane w stylu witkiewiczowskim (zakopiańskim), budynek Domu Ludowego jako jedna z największych w Polsce budowli drewnianych.
Kościelisko	Kultura, ośrodki kultury, bogate dziedzictwo kulturowe, spora grupa twórców ludowych.
Poronin	Teren Gminnego Ośrodka Kultury wraz z budynkiem GOK oraz budynkiem „Wańkówka” ul. Józefa Piłsudskiego 2 – strategiczna przestrzeń wspólna (teren ogólnodostępny dla mieszkańców, miejsce wydarzeń rozrywkowych, animacyjnych i kulturalnych, przestrzeń dla spędzania czasu wolnego).
	Malowidła ścienne autorstwa Władysława Trebuni Tutki, w budynku dawnej Mineralnej Spółdzielni Pracy – jako cenny element dziedzictwa kulturowego regionu.

Poronin	Bogate zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego.
	Niematerialne dziedzictwo kulturowe, kultywowane przez mieszkańców (żywy folklor – tradycje, obyczaje, gwara, stroje, zespoły regionalne w każdym sołectwie, tradycja wyrobu „przysmaków kuchni góralskiej”);
	Artyści i twórcy ludowi trudniący się rzeźbiarstwem, malarstwem (w tym malarstwem na szkłe), hafciarstwem, koronkarstwem.
	Tradycje pasterskie, bacówki, oscypki i inne produkty regionalne.
	Szkolne Muzeum Historyczno-Regionalne – miejsce ukazujące dziedzictwo kulturowe i historyczne Poronina i Podhala, jako oferta czasu wolnego dla mieszkańców regionu oraz turystów.
	Duże cykliczne imprezy kulturalno-rozrywkowe, wykorzystujące i promujące specyfikę gminy, np. Poroniańskie Lato, Święto Misia, Miodu i Bartników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (2014) Strategia Rozwoju Gminy Biały Dunajec na lata 2014–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 20, 21. (2015) Strategia Rozwoju Gminy Bukowina Tatrzańska na lata 2015–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Bukowina Tatrzańska, 19, 20. (2016) Strategia rozwoju gminy Kościelisko na lata 2016–2022, 36. (2016) Strategia Rozwoju Gminy Poronin na lata 2016–2022, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 16, 17.

W Analizach SWOT, w „szansach” także zapisano czynniki determinujące rozwój turystyki kulturowej. (Tab. 2)

Tab. 2. Walory kulturowe oraz dziedzictwo kulturowe zawarte w „szansach” w Analizie SWOT w strategiach rozwoju wiejskich gmin powiatu tatrzańskiego.

Gmina	Walory kulturowe w „Szansach” w Analizach SWOT
Biały Dunajec	Lepsze zagospodarowanie przestrzeni na potrzeby rozwoju sportu i kultury.
Bukowina Tatrzańska	Włączenie zasobów przyrodniczo-kulturowych w obieg społeczno-gospodarczy, w szczególności na potrzeby rozwoju oferty czasu wolnego. Moda na turystykę aktywną, kulturową (m.in. popularność folkloru, tradycji i sztuki ludowej) i kulinarną.
Kościelisko	Możliwość rozwoju współpracy z Miastem Tvrdosin w zakresie stworzenia wspólnej oferty turystycznej.
Poronin	Moda na turystykę aktywną, kulturową (m.in. popularność folkloru, tradycji i sztuki ludowej) i kulinarną.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (2014) Strategia Rozwoju Gminy Biały Dunajec na lata 2014–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 23. (2015) Strategia Rozwoju Gminy Bukowina Tatrzańska na lata 2015–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Bukowina Tatrzańska, 24. (2016) Strategia rozwoju gminy Kościelisko na lata 2016–2022, Kościelisko, 39. (2016) Strategia Rozwoju Gminy Poronin na lata 2016–2022, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 21.

Trzy gminy wiejskiej położone w powiecie nowotarskim, a leżące na Podhalu, również są atrakcyjnymi pod względem przyrodniczym i kulturowym regionami do uprawiania różnych form turystyki. Jedną z nich jest, podobnie jak na obszarach wiejskich powiatu tatrzańskiego, turystyka kulturowa

W tabelach 3 i 4 zaprezentowano „mocne strony” oraz „szanse” rozwoju turystyki kulturowej w gminach Czarny Dunajec (strategia na lata 2014–2020), Nowy Targ i Szaflary będące elementami Analizy SWOT tych gmin.

Tab. 3. Walory kulturowe oraz dziedzictwo kulturowo-historyczne zawarte w „mocnych stronach” Analizy SWOT w strategiach rozwoju podhalańskich gmin powiatu nowotarskiego

Gmina	Walory kulturowe w „mocnych stronach” w Analizach SWOT
Czarny Dunajec	<p>Atrakcyjne turystycznie warunki kulturowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> – architektura sakralna (kapliczki przydrożne, kościoły w stylu góralskim, kościoły drewniane), – tradycja góralska, – wyroby regionalne. <p>Silnie zakorzenione tradycje regionalne:</p> <ul style="list-style-type: none"> – budownictwo regionalne, w tym zabudowa Chochołowa, – kultura góralska, – działalność pasterska, – wyrób oscypka i innych produktów regionalnych, – przemysł drzewny, – rękodzieło góralskie, – konfekcja góralska, – odzież góralska, – malarstwo na szkle, – rzeźba góralska, – wyrób dzwonów. <p>Działalność Związku Podhalan – kultywowanie tradycji, rozwijanie folkloru, poczucia tożsamości lokalnej.</p>
Nowy Targ	<p>Bogaty folklor. Bogate dziedzictwo kulturowe. Szlak Architektury Drewnianej. Bogate tradycje rolnicze. Znani ludzie związani z gminą, np. Ksiądz Tischner.</p>
Szaflary	<p>Zespoły regionalne w każdej szkole. Działalność klubów sportowych. Możliwość korzystania z bibliotek (również przez internet w Szaflarach). Istnienie Związku Podhalan. Zdolności artystyczne. Aktywność OSP, dęta orkiestra młodzieżowa w Szaflarach. Dostęp do internetu w szkołach. Dobra oferta zajęć pozalekcyjnych w szkołach (kółka plastyczne, chór, nauka gry na gitarze). Współpraca z parafiami (stowarzyszenia młodzieżowe, schole). Dziedzictwo kulturalne, żywe tradycje. Działalność zespołu romskiego.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (2014) Strategia Rozwoju Gminy Czarny Dunajec na lata 2014–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, s. 23, 24. (2015) Strategia Rozwoju Gminy Nowy Targ na lata 2015–2022, Nowy Targ, 92. (2007) Strategia Rozwoju Gminy Szaflary na lata 2007–2017, Szaflary, 60, 61.

Tab. 4. Walory kulturowe oraz dziedzictwo kulturowo-historyczne zawarte w „szansach” Analizy SWOT w strategiach rozwoju podhalańskich gmin powiatu nowotarskiego

Gmina	Walory kulturowe w „szansach” w Analizach SWOT
Czarny Dunajec	Realizacja projektu pt. Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak dookoła Tatr (trasy piesze, rowerowe, narciarskie, edukacyjne, konne). Rozwój tzw. pielgrzymkowej turystyki oraz promocja miejsc związanych z osobą papieża Jana Pawła II.
Nowy Targ	Rosnące zainteresowanie regionalizmem oraz turystyką kulturową i religijną. Unikatowa dziedzictwo kultury materialnej i duchowej (liczne zabytki, bogate i ciągle żywe tradycje kultury lokalnej). Promowanie małopolski jako regionu z dominującym przemysłem czasu wolnego oraz bogatą ofertą turystyczno-rekreacyjną opartą na dziedzictwie kulturowym. Szlak Architektury Drewnianej (w tym gotycki kościół św. Michała Archanioła w Dębnie wpisany na listę UNESCO). Bogate dziedzictwo kultury duchowej i materialnej. Bogaty folklor. Dobry stan zachowania zabytków (wyjątek – Dwór w Łopusznej). Dobrze zachowane, kultywowane i rozwijane tradycje regionalne i religijne. Dbałość o rozwój kultury regionalnej (duża liczba zespołów regionalnych, orkiestr dętych, teatrów, szkółek muzycznych). Kulturotwórcza działalność Kół Gospodyń Wiejskich, dzięki którym podtrzymywane są lokalne tradycje, obrzędy, zwyczaje w wielu aspektach życia. Dobrze funkcjonujące placówki kultury (biblioteki, świetlice, izby regionalne).
Nowy Targ	Działające stowarzyszenia wspierające i promujące lokalne wartości kulturowe. Zróżnicowana i bogata oferta kulturalna dla mieszkańców i turystów odwiedzających region.
Szaflary	Zainteresowanie Podhalem na całym świecie. Dobrze funkcjonujące placówki oświatowe.

Źródło: opracowanie własne na podst.: (2015) Strategia Rozwoju Gminy Nowy Targ na lata 2015-2022, Nowy Targ,, 90, 91, 94, 95. (2014) Strategia Rozwoju Gminy Czarny Dunajec na lata 2014-2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 28, 29. (2007) Strategia Rozwoju Gminy Szaflary na lata 2007-2017, Szaflary, 61, 62.

Analizy SWOT zamieszczone w strategiach rozwój siedmiu wiejskich gmin podhalańskich potwierdzają ich odpowiednie walory antropogeniczne predestynujące ten region do rozwoju wiejskiej turystyki kulturowej. Można to porównać wynikami badań ankietowych przeprowadzonymi w roku 2015 przez autora niniejszego opracowania nt. czynników rozwoju turystyki kulturowej oraz promocji dziedzictwa kulturowo-historycznego na Podhalu. Zostały one przeprowadzone w urzędach tych samych gmin a respondentami byli pracownicy urzędów odpowiedzialni za rozwój turystyki i promocję walorów turystycznych. Jedno z pytań ankietowych miało formę otwartą i dotyczyło wskazania trzech najważniejszych czynników determinujących rozwój turystyki kulturowej. W czterech przypadkach wskazano na folklor góralski jako najważniejszy składnik rozwoju turystyki kulturowej na wsi, a w dwóch na dziedzictwo kulturowe. Badany w gminie Czarny Dunajec podał te dwie odpowiedzi jako najistotniejszy czynnik. W gminach Biały Dunajec i Poronin

ankietowani stwierdzili, że pierwszą pozycję w tym rankingu zajmują zabytki architektury. Wszystkie odpowiedzi, także te odnoszące się do drugiej i trzeciej pozycji przedstawia tabela 5.

Tab. 5. Najważniejsze czynniki rozwoju turystyki kulturowej w wiejskich gminach podhalańskich powiatów nowotarskiego oraz tatrzańskiego

Gmina Wiejska	Czynnik rozwoju turystyki kulturowej		
	Miejsce 1	Miejsce 2	Miejsce 3
Biały Dunajec	zabytki architektury	folklor góralski	wsparcie władz lokalnych
Bukowina Tatrzańska	dziedzictwo kulturowe	promocja dóbr kultury	aktywność gminy
Czarny Dunajec	dziedzictwo kulturowe i folklor	promocja	zaangażowanie władz lokalnych
Kościelisko	folklor góralski	promocja walorów kulturowych	imprezy cykliczne
Nowy Targ	folklor góralski	Kościół św. Archanioła wpisany na Listę UNESCO	działalność różnych organizacji
Poronin	zabytki architektury	folklor góralski	działania promocyjne
Szaflary	folklor góralski	promocja	współpraca z różnymi organizacjami

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Niedziółka A., *Czynniki rozwoju turystyki kulturowej i promocja dziedzictwa kulturowo-historycznego na Podhalu*, [w:] Vinohradnik K. (red.) *Wieś i Doradztwo*. Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego. Nr 1 (80) Styczeń-Marzec 2016, Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego z s. w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie, Kraków 2016, s. 14.

Analizując powyższą tabelę, należy zwrócić uwagę na rolę działań promocyjnych w rozwoju wiejskiej turystyki kulturowej oraz propagowaniu dóbr kultury, zabytków architektury i lokalnego folkloru. Władze samorządowe najczęściej promują je na oficjalnych własnych portalach internetowych oraz w działalności wydawniczej, m.in. w książkach, monografiach, przewodnikach turystycznych.

W tych samych badaniach, na pytanie o najczęściej uprawiane formy turystyki w badanych gminach, na turystykę kulturową wskazano tylko w gminie Poronin gdzie respondent wymienił także turystykę wypoczynkową jako drugą najbardziej popularną formę turystyki. W pozostałych sześciu gminach wiejskich najczęściej wskazywano na turystykę wypoczynkową oraz pieszą górską (Niedziółka, 2016).

Podsumowanie i wnioski

W rozwoju wiejskiej turystyki kulturowej na poziomie gminy ważne miejsce zajmuje działalność władz samorządowych. Promują one lokalne walory kulturowe, dbają o utrzymanie dziedzictwa kulturowego, kultywowanie tradycji i zachęcają turystów

do udziału w różnych wydarzeniach kulturowych na wsi, np. festynach, dożynkach, odpustach.

Ciekawym regionem turystycznym w Małopolsce jest Podhale. Oprócz wypoczynku w Zakopanem, turyści wypoczywają i uprawiają różne formy turystyki także na obszarach wiejskich regionu podhalańskiego. Jedną z nich, jednak nie najważniejszą, jest wiejska turystyka kulturowa, której podstawą rozwoju są walory antropogeniczne, zwane kulturowymi oraz bogate dziedzictwo kulturowo-historyczne i folklor. Do najpopularniejszych natomiast rodzajów turystyki na Wsi Podhalańskiej zalicza się turystykę wypoczynkową oraz różne formy turystyki kwalifikowanej, głównie pieszą i narciarską.

Wszystkie cztery gminy wiejskie z powiatu tatrzańskiego (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko i Poronin) oraz trzy wiejskie gminy z powiatu nowotarskiego należące do Podhala, czyli Czarny Dunajec, Nowy Targ i Szaflary mają opracowane aktualne strategie rozwoju. W ich Analizach SWOT, zarówno w silnych (mocnych) stronach gmin, jak i w szansach ich rozwoju, zawarto różne oraz liczne elementy dziedzictwa kulturowo-historycznego. Najczęściej odnosiły się one do zabytków architektury, w tym do stylu zakopiańskiego (witkiewiczowskiego), folkloru, działalności placówek kulturalnych, dziedzictwa kulinarnego oraz do twórczości artystycznej. W szansach rozwoju wiejskiej turystyki kulturowej wskazywano przeważnie duże zainteresowanie folklorem i dziedzictwem Podhala, nawet wśród obcokrajowców.

Władze samorządowe w gminach podhalańskich powinny w dalszym ciągu mocno promować walory kulturowe regionu. Wskazane aby stosowały w tym procesie różne instrumenty promocyjne ale głównie Internet, wydawnictwa, imprezy kulturalne. Zapisane w mocnych stronach gmin liczne i różne elementy dziedzictwa kulturowego determinujące rozwój wiejskiej turystyki kulturowej nadal winny być w należyty sposób podtrzymywane przez władze lokalne i umiejętnie wykorzystywane w rozwoju usług turystycznych.

Literatura

- Adamska-Poszwa, M. (2011). Turystyka a dziedzictwo kulturowe mieszkańców dawnego hrabstwa kłodzkiego, W: M.K. Leniarek, P. Oleśniewicz, K. Widawski (red.), *Instrumentalizacja turystyki kulturowej*. Wrocław: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, 207.
- Borne, H., Doliński, A. (1998). *Organizacja turystyki*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka akcyjna, 40.
- Buczowska, K. (2008). *Turystyka kulturowa*. Poznań: AWF, 56.
- Gutowska, K., Kobyliński, Z. (2011). Zarządzanie dziedzictwem kulturowym – nowa dziedzina nauczania akademickiego i badań naukowych, W: K. Opolski (red.), *Mazowsze Studia Regionalne nr 6/2011. I. Analizy i Studia*. Warszawa: Wydawnictwo Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 51.
- Jędrysiak, T. (2010). *Wiejska turystyka kulturowa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 31, 39.

- Kołodziejczyk, A. (1979). *Rola elementów kultury w turystyce*. Warszawa: Instytut Turystyki, 9–10.
- Kopaliński, T. (1987). *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: PIW, 1196.
- Majewski, J. (1997). *Smak polskiej wsi*. Warszawa: Tourism Development International Ltd., 16.
- Mazur, E. (2000). *Leksykon turystyki i krajoznawstwa*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 62–63.
- Niedziółka, A. (2016). Czynniki rozwoju turystyki kulturowej i promocja dziedzictwa kulturowo-historycznego na Podhalu. W: K. Vinogradnik (red.), *Wieś i Doradztwo*. Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego. Nr 1 (80) Styczeń-Marzec 2016, Kraków: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie, 15.
- Przybyszewska-Gudelis, R., Grabiszewski, M. i Iwicki, S. (1979). *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce*. Warszawa: Instytut Turystyki, 41.
- Różycki, P. (2006). *Zarys wiedzy o turystyce*. Kraków: Wydawnictwo Proksenia, 75.
- Sikora, J., Wartecka-Ważyńska, A. (2013). *Wybrane uwarunkowania turystyki wiejskiej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 91.
- (2014) Strategia Rozwoju Gminy Biały Dunajec na lata 2014–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Biały Dunajec.
- (2015) Strategia Rozwoju Gminy Bukowina Tatrzańska na lata 2015–2020, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Bukowina Tatrzańska.
- (2016) Strategia rozwoju gminy Kościelisko na lata 2016–2022, Kościelisko.
- (2015) Strategia rozwoju gminy Nowy Targ na lata 2015–2022.
- (2016) Strategia Rozwoju Gminy Poronin na lata 2016–2022, FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Poronin.
- Von Rohrscheidt, A., Mikos (2008). *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy. Podręcznik akademicki*. Gniezno: SHM Milenium, 103.
- Ziarkowski, D. (2011). *Zabytki a turystyka. Studium poświęcone historii naukowego i krajoznawczego poznawania Doliny Prądnika*. Kraków: Wydawnictwo Proksenia, 27.

Notka biograficzna autora: doktor, wykładowca w Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Nowym Targu. Zainteresowania badawcze autora dotyczą zagadnień związanych z rozwojem różnych form turystyki wiejskiej w Polsce ale szczególnie agroturystyki. Powiązane są one z zarządzaniem, marketingiem, strategiami rozwoju turystyki, uwarunkowaniami rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych na wsi, w tym roli otoczenia instytucjonalnego w ich rozwoju.

Biographical note: PhD, lecturer in Podhale State College of Applied Science in Nowy Targ. The author's research interests concern issues related to the development of various forms of rural tourism in Poland, but especially agritourism. They are associated with management, marketing, tourism development strategies, determinants of the development of tourism and recreational services in the countryside including the role of the institutional environment in its development.

adres /address:

Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu

Instytut Nauk Humanistyczno-Społecznych i Turystyki

ul. Kokoszków 71, 34-400 Nowy Targ

e-mail: a.niedziol@gmail.com